

Савезна Република Југославија и међународне безбедносне интеграције

Др Душан Стајић, контраадмирал

У свету се, без обзира на индивидуално или одређено колективно гледање на њега, последњих 10 – 15 година дешавају историјски велике и брзе промене. Независно од оцене њиховог квалитета и хуманистичке димензије, оне су ту, наметнуте снагом моћи или прихваћене мање-више уз кооперативно или креативно ангажовање у њиховом грађењу, или пасивно усвојене. Неприхватање и отпор тим променама води у изолацију, стагнацију и деструкцију њихових носилаца.

Узроци, карактеристике и последице тих промена су бројни. Мондијализам, као идеја и процес глобализације, ефикасно се реализује, не снагом сазревања свести и људских потреба, већ снагом интереса и моћи, при чему се мотиви и узроци налазе у економској сфери и интересима капитала. Као последица и начин остваривања те идеје интензивирани су глобални и регионални интегративни процеси у свим сферама, а посебно су значајни у области безбедности.

Појам националне безбедности различито се схвата и тумачи, али се, у најширем поимању под њим подразумева национални опстанак, односно очување територијалног интегритета, политичке независности и државних институција, као претпоставки за преживљавање нације и стабилног развоја државе и друштва. У зависности од моћи државе, национална безбедност се првенствено заснива на унутрашњим или спољашњим чиниоцима. У великим и моћним државама под националном безбедношћу се подразумева заштита свих националних интереса, уз одсуство рата или његово успешно вођење и завршетак. Према другом схватању, под националном безбедношћу, заснованој на спољашњим чиниоцима, подразумева се одсуство претњи, односно положај у међународној заједини који онемогућава угрожавање виталних интереса.

Основни чиниоци националне безбедности СРЈ заснивају се на:

- стабилности државних и друштвених институција, успешном економском развоју, демократској и ефикасној правној држави (унутрашњи чиниоци);
- остваривању националне безбедности кроз сарадњу са другим државама и укључивању у системе безбедности (кооперативна безбедност);
- прихватању светског система колективне безбедности заснованог на Повељи Уједињених нација;

– реалности да је значење појма суверенитет значајно измењено, да је суверенитет нужно преносив и да је, уместо апсолутан, постао релативан за већину земаља.

На основу наведеног намеће се закључак о недељивости безбедности, односно о потреби сарадње у тој области са земљама не само у ближем окружењу него и у широј међународној заједници.

Последњих десетак година биле су изразито тешке за СР Југославију. У земљи су постојали дезинтегративни процеси, сиромашили су држава и друштво, урушавали су се привреда и економија, земља је била у изолацији, у порасту су били тероризам и криминал, вођени су оружани сукоби итд. Не оцењујући узроке, дубину и носиоце тих појава, разлог за то, делимично, било је неприхватање наведених чињеница. Јер, једна заједница и њене одлуке имају своје детерминанте и своје лимите, примерене њеном свеукупном положају и моћи.

Национални (државни) интереси

У дефинисању националних (државни) интереса могућа су, поред жвавање објективног положаја и (не)моћи државе, уз рационалне, односно лимитиране жеље и пројектоване циљеве државних сујбека-та, и субјективни приступ, што значи да је схватање националног интереса пројекција жеља доносилаца одлука, при чему се не води рачуна о могућим сукобљавањима интереса у окружењу или међународној заједници. Инсистирање на остваривању тако дефинисаних интереса изазива мање или веће конфронтирање, а успех у реализацији зависи од моћи државе.

После промена у октобру 2000. године, у СР Југославији јасно је изражена воља да се прихвати реалност и прекину изолација и неко-оперативност. Изражена је спремност да се крене ка изградњи државе и друштва према међународним стандардима, кооперативно, без конфронтирања са свешћу о властитом положају и властитој (не)моћи.

Јасно су и много пута изречена основна стратегијска опредељења државе: а) утемељење и развој демократског друштва и правне државе, и б) прикључење Европској унији, односно улазак у европске интеграције. Под тим опредељењима подразумевају се прихватање стандарда међународне заједнице и интегрисање у системе колективне безбедности и њихове реформе. Због тога је потребно да се реформишу:

– закони којима се регулишу положај војске и полиције, уз механизме њихове парламентарне контроле;

– систем одбране, и то према опредељењу за улазак у европске интеграције, уз заштиту виталних националних циљева,

- систем унутрашње безбедности ради сузбијања и отклањања претњи од организованог криминала, тероризма и корупције;
- систем обезбеђења државне границе према Шенгенском споразуму.

Специфичности положаја земаља југоисточне Европе

Крај „хладног рата“ и блоковске подељености, уз слом економски неефикасног социјалистичког поретка, резултирали су променама у међународним односима и схватањима безбедности, уз истовремено одвијање два супротна процеса. С једне стране, то су дезинтеграциони процеси у земљама насталим у бившем СССР-у и СФРЈ, а са друге стране интензивирање интеграционих процеса у Европи, с израженим настојањем да се у њих убрзано укључе земље бившег социјализма, односно земље у транзицији. Резултат објективних услова и стратегијских одлука различитог квалитета, уз (не)подударност с интересима моћних у међународној заједници, јесте положај земаља југоисточне Европе у садашњем политичко-безбедносном тренутку. Специфичности тог положаја, између осталог, јесу:

- иако је процес конституисања националних држава у земљама западне Европе завршен још у 19. веку, у појединим земљама источне и југоисточне Европе тек је окончан или још није довршен ни крајем 20. века. Наиме, у историјски истом тренутку поједине државе су успеле да се конституишу као националне, а појединима се то право оспорава;

- оспоравање тог права доводи поједине нације у стање колективне фрустрације и генерише националну искључивост, тероризам и настојање да се оно оствари оружаним путем. Пример за такво стање постоји и на нашим просторима – потенцијална жаришта на Косову и Метохији и у Македонији, па и у Босни и Херцеговини, могу резултирати настојањем да се конституишу националне државе;

- иако су старе националне државе стабилније, у садашњем времену конституисање таквих држава је неприхватљиво због интеграционих процеса, односно због неминовне промене граница и могуће дестабилизације региона;

- наметање вештачких заједница и изградња мултинационалних држава такође садрже опасност и неизвесност па тај проблем треба решавати кроз децентрализацију, регионализацију и субординацију регија;

- наведена решења су неповољна без денацификације, јер демографска кретања одговарају историјски доминантним нацијама;

- прожимање и, можда, супротстављање више националности, више религија и више култура на ограниченом простору, у процесу

транзиције, потенцирано је материјалним положајем и спорим прихватањем припадности државним, а не етничким заједницама.

– транзициони положај (политички, економски, материјални и социјални) државе и појединца специфичан је за земље југоисточне Европе, па су у њима објективно успорени изградња и укључивање у системе безбедности;

– различит степен изградње демократског друштва и институција;
– од степена угрожавања безбедности зависи динамика реформи, па постоји опасност од ескалације супротстављених интереса.

Активности Савезне Републике Југославије везане за међународне безбедносне интеграције

Опште услове у којима се остварују основна опредељења СРЈ и који утичу на динамику тог процеса карактерише:

– заустављање дезинтеграционих процеса на демократски начин;
– кооперативно и партнерско решавање, са снагама међународне заједнице, оружаних побуна на кризним жариштима (на пример, решавање проблема на југу Србије);

– конструктивно укључивање у решавање деликатних проблема статуса Косова и Метохије;

– развој демократских институција државе и настојање да се изгради правна држава;

– тешко економско стање у држави и материјални положај грађана, свих организација, великих система и институција;

– постојање кризних жаришта, тероризма, организованог криминала и корупције;

– почетак реформи у свим сегментима живота, па и у области безбедности.

Почетне активности на реформисању система одбране, иако нису суштинске, јасно указују на чврсто опредељење да се остваре, што потврђује;

– решавање проблема на југу Србије почетком 2001. године;
– реализација Одлуке Врховног савета одбране о основама унутрашње организације којом су укинуте команде стратегијских групација;

– бројне организацијско-формацијске промене, које ће, уз наведену одлуку, резултирати значајном рационализацијом Војске Југославије, односно њеним смањењем до краја године на око 60.000 – 65.000 лица;

– стварање услова за парламентарну контролу буџетских средстава за потребе одбране издвајањем Рачунског центра из Генералштаба и његовим потчињавањем Савезном министарству за одбрану;

– помак ка цивилној контроли Војске Југославије и издвајање Инспекције Војске Југославије из Генералштаба и потчињавање председнику СР Југославије;

– одлука о обезбеђењу државне границе снагама Министарства унутрашњих послова;

– одлука о иницијативи за приступање „Партнерству за мир“;

– израда пројеката потпуне трансформације система одбране итд.

Јасно је да постоје бројне објективне тешкоће али уколико се буду решавале одређеним редоследом моћи ће да се оствари потпуна реформа система одбране, што ће омогућити укључивање земље у међународне безбедносне интеграције. Те активности треба реализовати према следећем редоследу:

– потпуно дефинисати државно-правни статус Србије и Црне Горе, односно, усвојити уставни документ као предуслов за суштинске промене и дефинисање система одбране;

– израдити и усвојити стратегију националне безбедности као полазиште за израду и усвајање осталих доктринарних докумената (доктрина одбране и војна доктрина);

– донети законе о одбрани, Војсци, службама безбедности и државној граници, према међународним стандардима, уз усвајање механизма парламентарне контроле војске, полиције и служби безбедности;

– израдити пројекат система одбране и организације војске и по фазама је трансформисати у ефикасну и рационалну војску;

– модернизовати војску, односно опремати је савременим средствима ратне технике;

– обезбедити оспособљавање за задатке који ће се преузети по укључивању у међународне безбедносне интеграције.

Очигледно, наведене су само најважније активности у процесу који ће трајати неколико година и за који су неопходна значајна финансијска средства. Његови: успех и динамика морају се прилагодити степену угрожавања безбедности, а вероватно ће бити праћен отпором због социјалног угрожавања лица захваћених редукцијом бројног стања, схватања која су последица догађања на овим просторима у претходном периоду још увек нестабилном политичком ситуацијом и нефункционалним положајем савезне државе. Међутим, тај пут, за који су опредељени садашњи субјекти друштва, нема алтернативу. То је опредељење и Војске Југославије, која је исказала спремност за провођење реформи, али за њих има више вољне и стручних капацитета, него материјалних могућности.